

Η Αθήνα... αλλιώς

Θησείο

Η ιστορία μιας γειτονιάς-ιστορία της πόλης

Θησείο

Η ιστορία μιας γειτονιάς-ιστορία της πόλης

«Το Θησείο είναι μια περιορισμένη μικρή συνοικία-περιοχή της Αθήνας που βρίσκεται βορειοδυτικά της Ακρόπολης, μεταξύ της συνοικίας του Αστεροσκοπείου (νότια), των Πετραλώνων (νοτιοδυτικά), του Κεραμεικού (δυτικά), του Ψυρρή (βόρεια), ενώ ανατολικά το Θησείο συνορεύει με το Μοναστηράκι και την Αρχαία Αγορά της Αθήνας. Έχει χαρακτηριστεί παραδοσιακός οικισμός. Στον ίδιο χώρο βρίσκεται κι ένα υπόλοιπο τμήμα της άλλοτε μικρής συνοικίας της Στοάς Αττάλου. Πήρε το όνομά του από τον παρακείμενο Ναό του Ηφαίστου, που ονομάζονταν παλαιότερα Θησείο, λανθασμένα, από τις ανάγλυφες παραστάσεις των άθλων του Θησέα που φέρονται στις μετόπες του».

Από τη Βικιπαίδεια

Αφετηρία, στάση ή/και κατάληξη του Αρχαιολογικού Περιπάτου της πόλης, πεδίο δράσης για πλήθη τουριστών και ζωηρές παρέες εφήβων, υπαίθρια σκηνή για μουσικούς του δρόμου αλλά και για έναν διάσημο θερινό κινηματογράφο με... θέα, αυτοσχέδιος χώρος υπαίθριων εμπορικών συναλλαγών, μοδάτο στέκι διασκέδασης, γραφική αθηναϊκή γειτονιά ή αρραγές σύνολο με το μνημειακό σκηνικό των αρχαιοτήτων της Αρχαίας Αγοράς, του Κεραμεικού και της Ακρόπολης στο βάθος; Δύσκολη αποστολή να «εγκλωβίσει» κανείς το Θησείο σε έναν ορισμό!

Οι σχετικά πρόσφατες εμπορικές και τουριστικές χρήσεις, η καταιγιστική κοσμοσυρροή και οι θορυβώδεις διαδρομές των εφήμερων περιπατητών επισκιάζουν τον αυθεντικό χα-

ρακτήρα της γραφικής γειτονιάς. Αν όμως αφήσουμε τη ματιά μας να απεγκλωβιστεί από το προφανές, θα δούμε πως το Θησείο είναι πρωτίστως ένα υπαίθριο «μουσείο» αρχιτεκτονικής, που έχει πολλές ιστορίες να αφηγηθεί. Τα «εκθέματά» του –δρόμοι, πλατείες, μνημεία αλλοτινών εποχών– δεν βρίσκονται σε προθήκες, αλλά στις καθημερινές μας διαδρομές. Πλάι τους υπάρχουν κι άλλα, «αθέατα» ή καλά κρυμμένα, που περιμένουν υπομονετικά τον υποψιασμένο περιπατητή να τα ανακαλύψει. Όλα μας ταξιδεύουν πίσω πολύ στον χρόνο, περίπου ως τη μακρινή εποχή της πρώτης κατοίκησης της Αθήνας. 5.000 χρόνια πολεοδομικής ιστορίας σχεδόν, σε λίγες εκατοντάδες βήματα.

Είναι το Θησείο... αλλιώς.

Θέλω να δω κι άλλα: Γκάζι, Ψυρρή, οδός Ασωμάτων –«λαϊκές» νεοκλασικές κατοικίες, Μουσείο Πολιτικών Εξορίστων Άη Στράτη, Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης με κατάλοιπα των αρχαίων οχυρώσεων, οδός Μελιδώνη – Κέντρο Μελέτης Νεότερης Κεραμικής και εβραϊκές συναγωγές

Η Αθήνα στον χρόνο (οι χρονολογίες είναι μ.Χ., εκτός αν δηλώνεται διαφορετικά)

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Στην κάτω πλευρά του πεζοδρομίου, που εδώ μοιάζει να αναπνέει σε σύγκριση με τις στριμωγμένες προσόψεις «της ψυχγωγίας» προς την Αποστόλου Παύλου, το παρελθόν μάς κλείνει το μάτι. Ο μικρός περιφραγμένος αρχαιολογικός χώρος αποκαλύπτει μια όχι και τόσο οικεία σελίδα της πολεοδομικής ιστορίας της πόλης, τα κατάλοιπα των αρχαίων τειχών στην καρδιά του σύγχρονου αστικού ιστού. Με τη βοήθεια της ενημερωτικής πινακίδας διακρίνουμε τα ερείπια του Προτειχίσματος, του οχυρωματικού περιβόλου που έχτισαν οι Αθηναίοι τον 4ο αι. π.Χ. στην εξωτερική πλευρά του Θεμιστόκλειου τείχους για να ενισχύσουν την άμυνα. Σε καιρό ειρήνης χρησιμοποιούσαν τον κενό χώρο μεταξύ των τειχών ως περιφερειακό δρόμο για τις ανάγκες της πόλης. Η τετράπλευρη κατασκευή είναι τα κατάλοιπα ενός μεταγενέστερου οχυρωματικού πύργου που κατασκευάστηκε στα χρόνια του Ιουστινιανού, όταν επισκευάστηκαν και ενισχύθηκαν τα αρχαία τείχη. Το πολυ-

δάπανο και δύσκολο τεχνικό έργο για τα δεδομένα της εποχής έχει ερμηνευθεί και ως αποζημίωση για τα δεινά που υπέστη η ένδοξη πόλη από το κλείσιμο των φιλοσοφικών της σχολών που διέταξε ο αυτοκράτορας το 529. Σε κοντινή απόσταση σώζονται κι άλλα κατάλοιπα των τειχών, κρυμμένα σε ακάλυπτους χώρους και υπόγεια πολυκατοικιών στις οδούς Νηλέως, Αβάντων και Ερυσίχθονος. Όπως στα δύο γειτονικά οικοπέδα επί της Ηρακλειδών (στον αριθμό 50) και της Ερυσίχθονος (στον αριθμό 15), όπου τίποτα δεν μαρτυρά πως εδώ υψωνόταν κάποτε μια πολυσύχναστη πύλη του Θεμιστόκλειου τείχους (Πειραιϊκές Πύλες). Αν και αόρατη σήμερα, η μια από τις δεκατρείς πύλες της κλασικής οχύρωσης ήταν ένα από τα πιο νευραλγικά σημεία της αρχαίας Αθήνας: συνέδεε την περιοχή βόρεια του λόφου των Νυμφών (Αστεροσκοπείου) και την Αρχαία Αγορά με το λιμάνι του Πειραιά και αποτελούσε κομβικό σημείο εισόδου-εξόδου ανθρώπων κι εμπορευμάτων.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Ο γραφικός πεζόδρομος έχει ακόμη πολλές ιστορίες να αφηγηθεί. Στα πόδια μας, άθικτες σχεδόν, οι παλιές τροχιές του τραμ μάς μεταφέρουν στα τέλη του 19ου αιώνα. Επί των κυβερνήσεων Τρικούπη (1882-1885) η Αθήνα, πρωτεύουσα ήδη από το 1834, απέκτησε σύγχρονες πολεοδομικές υποδομές –ασφαλτοστρώσεις, φωτισμό, υδροδότηση, σιδηροδρομικό δίκτυο– για τις ανάγκες του αυξανόμενου πληθυσμού. Στις αρχές του 20ού αιώνα το μικρό «χωριό» των 10.000 ψυχών όπως αποκαλούσαν οι Δυτικοί την προεπαναστατική Αθήνα είχε φτάσει τους 120.000 κατοίκους! Το καμπανάκι του τραμ ήχησε για πρώτη φορά στους αθηναϊκούς δρόμους το 1882, με υπήλατα βαγόνια που ξεκινούσαν από το κέντρο και έφθαναν ως τους Αμπελόκηπους και τα «εξοχικά» Πατήσια. Πρωτόγνωρη πολυτέλεια για τους Αθηναίους, η δυνατότητα της μετακίνησης με τη δημόσια συγκοινωνία άλλαξε ριζικά την καθημερινότητα. Λίγο αργότερα, κυκλοφόρησε ο θρυλικός «Κωλοσούρτης» στη γραμμή Ακαδημία-Νέο Φάληρο-Παλαιό Φάληρο, με ατμομηχανή πλέον, ενώ το ατμήλατο δίκτυο ολοκληρώθηκε το 1901 και σταδιακά ηλεκτροδοτήθηκε στο σύνολό του. Ως το 1960 που το τραμ καταργήθηκε οριστικά, το δίκτυο είχε επεκταθεί σε 21 γραμμές! Οι ράγες του ξηλώθηκαν ή θάφτηκαν κάτω από την ασφαλτο και οι διαδρομές του ξεχάστηκαν. Το 2004 τα απαστράπτοντα βαγόνια του σύγχρονου τραμ ξανάρχισαν να «οργώνουν» την πόλη με την ευκαιρία της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων, αλλά πλέον ο ρόλος του παλιού/νέου μέσου στην καθημερινότητα είναι μάλλον αμφιλεγόμενος.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Από τα πλέον αναγνωρίσιμα τοπόσημα της περιοχής, το εντυπωσιακό κτίριο στεγάζει έναν δυναμικό μουσειακό φορέα και διαδραστικό κέντρο εξοικείωσης με την επιστήμη. Έχει όμως και το ίδιο τη δική του ενδιαφέρουσα ιστορία. Χτίστηκε ως κατοικία, ερήμωσε όπως πάμπολλα νεοκλασικά στο πέρασμα του χρόνου, ανακαινίστηκε και σήμερα επαναχρησιμοποιείται για πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς. Το αρχιτεκτονικό αυτό στολίδι μάς πηγαίνει πίσω στα 1898, όταν η Αθήνα ήταν ακόμη μια αναπτυσσόμενη πόλη με χαμηλή δόμηση, κοντά στο ανθρώπινο μέτρο. Τα χρόνια άφησαν πάνω του τη σφραγίδα τους, το κτίριο κηρύχτηκε διατηρητέο τη δεκαετία του '80 και λίγο αργότερα ανακαινίστηκε από την αρχιτέκτονα Μαρία Κωτούλα-Παπαδοπούλου. Τα δύο ανεξάρτητα κτίρια που προϋπήρχαν ενώθηκαν σε ένα, δημιουργώντας ένα συγκρότημα περίπου 700 τ.μ. Το σύνολο είναι τόσο φροντισμένο, που μόνο τα γκρι και μαύρα πλακάκια στην είσοδο και κάποια τούβλα της αυλής προδίδουν την ηλικία του. Το πηγάδι θυμίζει εποχές όχι και τόσο παλιές, όταν το τρεχούμενο νερό δεν ήταν αυτονόητη υπόθεση. Ακόμη κι όταν υδροδοτήθηκε το σπίτι από την πόλη, οι ιδιοκτήτες συνέχισαν να το χρησιμοποιούν για να κρυώνουν τα καρπούζια το καλοκαίρι, ενώ στον πυθμένα του υπάρχει ακόμη νερό!

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Η θέα του πεζοδρομίου μάς θυμίζει πως η ιδέα της δημιουργίας μιας «αρχαιολογικής ζώνης» γύρω από την Ακρόπολη –που υπήρχε ήδη στα πρώτα πολεοδομικά σχέδια– έγινε πραγματικότητα ενάμιση αιώνα αργότερα, με την Ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων. Το κομβικό σταυροδρόμι παραδίδει «συμπυκνωμένα μαθήματα» πολεοδομικής ιστορίας! Αν στεκόμασταν στο ίδιο σημείο στα τέλη του 18ου αιώνα, θα περιμέναμε μαζί με πλήθος κόσμου έξω από την Πόρτα του Δράκου (Ασλάν Καπουσί, Πόρτα του Μαντραβίλη) για να μπορούμε στην Αθήνα, που βρισκόταν υπό οθωμανική κυριαρχία. Θα ερχόμασταν από τον Πειραιά (Πόρτο Λεόνε, Πόρτο Δράκο), ενώ δεξιά κι αριστερά μας θα εκτεινόταν το νέο τείχος που έχτισε το 1778 στην πορεία περίπου του αρχαίου Θεμιστόκλειου ο μισητός οθωμανός διοικητής (βοεβόδας) της πόλης Χατζή Αλή Χασεκί. Η κατασκευή του υπαγορεύτηκε από την απειλή εχθρικών επιδρομών σε μια εποχή που τα παλιά τείχη είχαν περιπέσει σε αχρηστία, όμως μάλλον το πραγματικό κίνητρο ήταν η πρόθεση του «τυράννου» να ασκήσει ασφυκτικό έλεγχο στους Αθηναίους. Τα κατάλοιπα και τα «αόρατα» ίχνη των οχυρώσεων μάς υπενθυμίζουν πως η Αθήνα έζησε «τειχοπερίκλειστη» στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας της, από τα προϊστορικά χρόνια ως τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Η πορεία των τειχών αυξομειωνόταν με την πάροδο των αιώνων, άλλοτε έφθαναν ως τον Πειραιά κι άλλοτε μόλις που περιέκλειαν τον βράχο της Ακρόπολης. Το αστικό τοπίο άλλαξε

μόλις το 1826-1827, όταν στη διάρκεια της πολύμηνης πολιορκίας της Αθήνας ο Κιουταχίς ισοπέδωσε οχυρώσεις και σπίτια: «... όλα πλην εξήκοντα οικιών» (από τις 2.000 περίπου που υπήρχαν στην τουρκοκρατούμενη Αθήνα), όπως αναφέρει χαρακτηριστικά προς τις Αρχές ο Κυριακός Πιπτάκης, πρώτος έφορος αρχαιοτήτων του νεότερου ελληνικού κράτους. Με την άφιξη των Βαυαρών αποκρυσταλλώθηκε η ιδέα της σύγχρονης ανοιχτής πόλης-πρωτεύουσας και οι Αθηναίοι «λησμόνησαν» την αίσθηση μιας ζωής εντός των τειχών. Σήμερα οι ρόλοι έχουν αντιστραφεί, καθώς «είναι τα τείχη πλέον που χρειάζονται την ανάγκη του ανθρώπου τον οποίον επί αιώνες προστάτευσαν». Θα αρκούσε ωστόσο μια απλή επισήμανση στα σημεία της πορείας τους για να ανασύρει από το σκοτάδι την τόσο σημαντική αυτή πτυχή της αστικής οργάνωσης της Αθήνας. Στον αντίποδα, στη συμβολή των οδών Ηρακλειδών, Νηλέως, Αποστόλου Παύλου και Ακάμαντος, στην παλιά πλατεία του Θησείου, ένας «φρέσκος» συμβολισμός μνήμης. Από το 2013 ο διαμορφωμένος χώρος φέρει την ονομασία «πλατεία Ζακλίν ντε Ρομιγύ», προς τιμήν της μεγάλης ελληνίστριας που αφιέρωσε τη ζωή της στη μελέτη της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Ωστόσο, οι μαρμάρινες στήλες με αποσπάσματα από το έργο της που φιλοτέχνησε ο τήνιος γλύπτης Δημήτρης Σκαλκώτος συνήθως περνούν απαρατήρητες, καθώς το βλέμμα αιχμαλωτίζεται στο καθηλωτικό θέαμα των μνημείων της Ακρόπολης.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Από τον λόφο του Αγοραίου Κολωνού αγναντεύει την Αρχαία Αγορά ο διάσημος αρχαίος ναός με τη λανθασμένη ονομασία, που την έχει «δανείσει» και σε όλη την περιοχή! Κάποια εποχή, όταν η πραγματική του ταυτότητα είχε από καιρό ξεχαστεί, οι Αθηναίοι τον ταύτιζαν με τον αθηναίο ήρωα που αναγνώριζαν στις μετόπες (κυρίως στην πάλη με τον Μινώταυρο στη νοτιοανατολική γωνία). Ο Πausanias (1, 14, 5-6) μάς πληροφορεί πως εδώ συλλατρεύονταν ο Ήφαιστος και η Εργάνη Αθηνά, προστάτες των μεταλλουργών και των κεραμικών και της οικοτεχνίας αντίστοιχα και όπως συμβαίνει συχνά, τα λεγόμενά του επιβεβαιώνονται από την αρχαιολογική σκαπάνη, που έχει φέρει στο φως κατάλοιπα μεταλλουργικών εργαστηρίων στην περιοχή. Χτισμένος λίγο πριν τον Παρθενώνα, ο ναός είναι έργο σπουδαίου αλλά ανώνυμου αρχιτέκτονα που κατασκεύασε κι άλλους παρόμοιους ναούς στην Αττική. Κυρίαρχο τοπόσημο ως σήμερα αλλά και χαρακτηριστικό μνημείο-ταξιδιώτης του χρόνου, παρέμεινε σε χρήση ως τα τέλη του 19ου αιώνα, με διαφορετικές ανά εποχή λειτουργίες! Ως προς τον αρχιτεκτονικό τύπο είναι περίπτερος **δωρικός ναός** με ιωνικά στοιχεία (**ζωφόρος** στον πρόναο και τον οπισθόδομο) από πεντελικό μάρμαρο, ενώ τα αρχιτεκτονικά γλυπτά φιλοτεχνήθηκαν από παριανό μάρμαρο. Ο γλυπτός διάκοσμος ήταν τόσο πλούσιος, που αν και έχει υποστεί φθορές το κτίριο δίνει ακόμη και σήμερα την εντύπωση ενός γλυπτού

κουτιού αν το κοιτάξουμε από την **κρηπίδα**! Στον **σπηκό** υπήρχε βάθρο με τα ορειχάλκινα λατρευτικά αγάλματα, έργα του γλύπτη Αλκαμένη, που φιλοτεχνήθηκαν πιθανώς μεταξύ των ετών 421 και 415 π.Χ. Στον περιβάλλοντα χώρο διαμορφώθηκε τον 3ο αι. π.Χ. ένας κήπος με φυτά σε πήλινες «ζαρντινιέρες», που τα κομμάτια τους βρέθηκαν στις ανασκαφές σε ορύγματα σκαμμένα στον βράχο, ενώ σήμερα στα ίδια σημεία ανθίζουν ροδιές και μυρτιές. Το 267, όταν οι **Ερούλοι** ισοπέδωσαν σχεδόν τα μνημεία της Αρχαίας Αγοράς, ο ναός σώθηκε σαν από θαύμα, ενώ τον 7ο αιώνα οι Χριστιανοί τον αφιέρωσαν στον Άγιο Γεώργιο. Στη νέα χρήση οφείλει σε μεγάλο βαθμό την πρωτιά του πιο καλοδιατηρημένου δωρικού ναού στην ηπειρωτική Ελλάδα, γιατί έτσι σώθηκε από τη λιθολόγηση, πάγια τακτική ανακύκλωσης παλιότερου οικοδομικού υλικού. Οι μετατροπές που ήταν απαραίτητες για τη χριστιανική λατρεία –μεταφορά της εισόδου στα δυτικά, διάνοιξη θυρών στους πλαϊνούς τοίχους, προσθήκη της κόγχης του ιερού, στέγασση με καμάρα– έχουν αφήσει ανεξίτηλα τα ίχνη τους στο κτίριο. Στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας ο Άγιος απέκτησε την προσωνυμία «Ακαμάτης», επειδή κατά την πιθανότερη εκδοχή οι Αρχές επέτρεπαν τη λειτουργία μόνο μια φορά τον χρόνο! Στις αρχές του 19ου αιώνα το κτίριο χρησιμοποιήθηκε ως προτεσταντικό νεκροταφείο («μεγάλο μαυσωλείο των Βρετανών περιηγητών») και πολλοί ευρωπαίοι

φιλέλληνες που πολέμησαν και έχασαν τη ζωή τους στην Επανάσταση τάφηκαν εδώ. Πάνω στα μάρμαρα του μνημείου υπάρχουν εγχάρακτες επιγραφές που αφηγούνται τις μακράιωνες περιπέτειές του, ένα «λίθινο χρονικό» των μεσαιωνικών και νεότερων χρόνων! Τα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια το «Θησείο» ξαναλειτούργησε κανονικά ως εκκλησία. Την 1η Δεκεμβρίου του 1834 τελέστηκε πανηγυρική δοξολογία «επί τη αφίξει» του νεαρού βασιλιά Όθωνα, ενώ στην Πλάκα χτυπούσε χαρμόσυνα η ιστορική καμπάνα του Αγίου Νικολάου του Ραγκαβά. Ήταν η τελευταία λειτουργία με απόφαση της Ιεράς Συνόδου. Στη συνέ-

χεια, έγιναν επεμβάσεις στο κτίριο για να πάρει ξανά τη μορφή που είχε στην αρχαιότητα και ως την έναρξη των ανασκαφών στην Αρχαία Αγορά το 1930 το «Θησείο» στέγασε αρχαιολογικά ευρήματα από την Αθήνα. Για κάποιο διάστημα βρήκαν εδώ προσωρινό καταφύγιο οικογένειες μικρασιατών προσφύγων, που έστησαν τις σκηνές τους στον περιβάλλοντα χώρο. Ακόμη και άντρο ερωτευμένων ήταν το μνημείο όπως πιστοποιεί λαϊκό δίστιχο της εποχής («έλα να πάμε μάτια μου στις τριάντα δυό κολώνες κι αν τύχει και δε μ' αγαπάς, να με πλακώσουν όλες»)!

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Προνομιούχος περιοχή το Θησείο στα χρόνια πριν την Επανάσταση, με θέα ως τη θάλασσα, είχε Αλώνια που σημειώνονται στους χάρτες της εποχής, ενώ κάθε Δευτέρα φιλοξενούσε το Αλογοπάζαρο. Τα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια εδώ κατέλυνε η κυριακάτικη βόλτα των Αθηναίων, πριν καθιερωθεί επί Όθωνα ο περίπατος στην Πατησίων και το Πεδίον του Άρεως. Στο πολεοδομικό σχέδιο του [Λέο φον Κλέντσε](#) (1834) υπήρχε πρόβλεψη να χτιστούν τα ανάκτορα στον Κεραμεικό και να μεταφερθεί κοντά τους το διοικητικό κέντρο. Αν και έμεινε στα χαρτιά η φιλόδοξη προοπτική, ήταν ένα κίνητρο για τους προξένους της Αυστρίας και της Ρωσίας να αγοράσουν μεγάλα κτήματα δυτικά του «Θησείου». Όταν η γη τους έμεινε εκτός σχεδίου πόλεως, απαίτησαν δικαστικά αποζημιώσεις και τελικά πέτυχαν την απαλλο-

τρίωσή της από το Ελληνικό Δημόσιο. Στη συνέχεια τα κτήματα παραχωρήθηκαν στον Δήμο και το 1862 επί δημαρχίας Γεωργίου Σκούφου διαμορφώθηκε εδώ ο πρώτος δημόσιος κήπος της Αθήνας (ο Βασιλικός Κήπος ανήκε στο Παλάτι), ο Κήπος του Θησείου ή Περιβολάκι του Λαού· αληθινή όαση για τους Αθηναίους, που δεν ήταν μαθημένοι σε χώρους πρασίνου και γενικά μεγάλους ανοιχτούς χώρους δημόσιας χρήσης. Εδώ γιόρταζαν με λαμπρότητα το Πάσχα, γινόταν ο Αγιασμός των Υδάτων και στην περίφημη στέρνα του, τη δημόσια πισίνα της εποχής, μάθαιναν κολύμπι τα παιδιά! Παρόλο που τμήμα του κήπου διατηρείται ακόμη, οι θορυβώδεις χρήσεις του σήμερα καθόλου δεν θυμίζουν το δροσερό καταφύγιο γαλήνης που βλέπουμε σε φωτογραφίες της εποχής.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Πόσες φορές έχουμε σπκώσει το βλέμμα σε έναν σιδηροδρομικό σταθμό χωρίς να προσπεράσουμε βιαστικοί; Κι όμως αυτός έχει μεγάλο ιστορικό και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, καθώς είναι ο παλιότερος ανακαινισμένος σιδηροδρομικός σταθμός της Ελλάδας! Επίσης ήταν το τέρμα της πρώτης ατμήλατης σιδηροδρομικής γραμμής που ένωσε την Αθήνα με τον Πειραιά. Η λειτουργία της ήταν πραγματική επανάσταση στις δημόσιες μεταφορές, αντίστοιχη με την κατασκευή του μετρό της Αθήνας, καθώς από την αρχαιότητα ως τότε οι μεταφορές ανθρώπων και φορτίων από και προς το λιμάνι γινόταν με άμαξες και ζώα. Το τεράστιο για τα μέγεθνα της εποχής τεχνικό έργο έφερε σε πέρας η εταιρεία «Σιδηρόδρομοι Αθηνών-Πειραιώς (ΣΑΠ)». Στις 17 Φεβρουαρίου 1869 γίνεται η πρώτη ιστορική δοκιμή της διαδρομής, ενώ δέκα μέρες αργότερα ακολουθούν τα εγκαίνια σε κλίμα πανηγυρικό. Η ατμομηχανή, με έξι βαγόνια που ήταν γεμάτα επισήμους, καλύπτει τη διαδρομή των οκτώ χιλιομέτρων από το Θησείο στον Πειραιά περίπου σε δεκαεννέα λεπτά και η Αθήνα μπαίνει σε μια νέα εποχή. Ακολούθησε η κατασκευή των σταθμών Μοναστηράκι και Ομόνοια, ενώ το δίκτυο ηλεκτροδοτήθηκε το 1904.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή (3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή (700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή (86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία (1456-1833)
Εποχή του Χαλκού (3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή (480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή (330-1204)	Νεότερα χρόνια (1833-1945)
Γεωμετρική εποχή (1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή (323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία (1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια (1945-σήμερα)

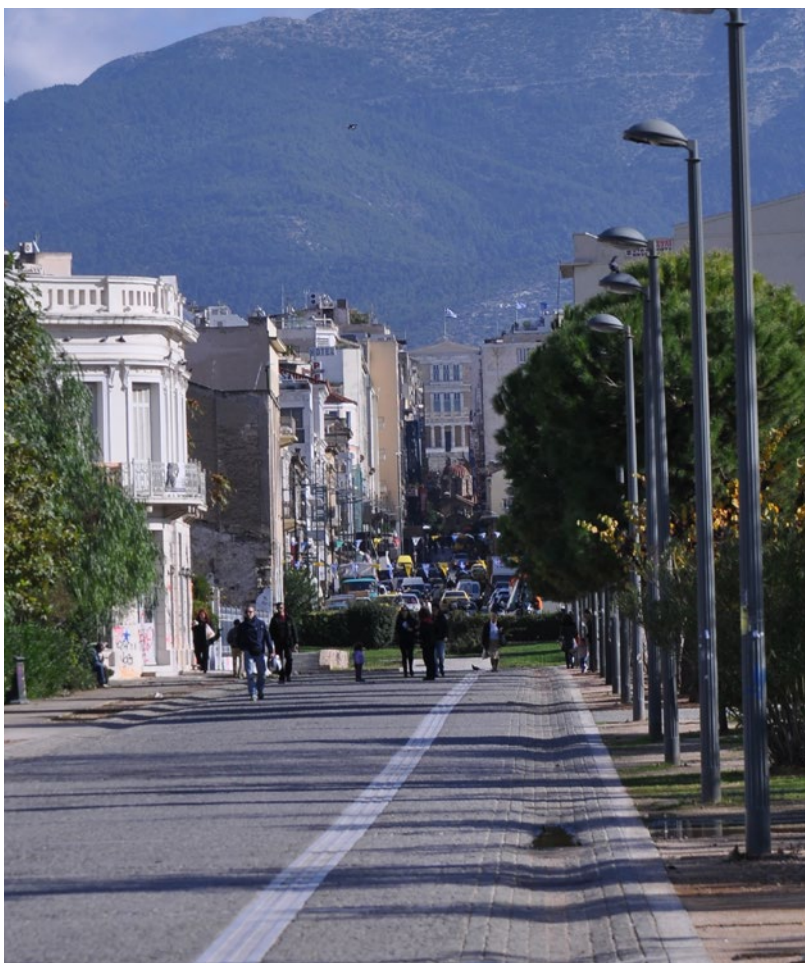

Τα σκαλιά μάς φέρνουν ως το προαύλιο της «βυθισμένης» εκκλησιάς, στο επίπεδο και την ατμόσφαιρα της μεσοβυζαντινής Αθήνας! Η υψομετρική διαφορά οφείλεται στις επιχώσεις που δημιουργήθηκαν στο πέρασμα των αιώνων. Σημαντικό επαρχιακό κέντρο ήταν η πόλη στα χρόνια αυτά, έδρα Μητροπολίτη, με λιμάνι, οχυρό κάστρο και το φημισμένο προσκύνημα της Παναγιάς της Αθηνιώτισσας (η χριστιανική μετασκευή του Παρθενώνα). Παρέμενε ωστόσο χωρίς πολεοδομικό σχέδιο, όπως στην αρχαιότητα, με πυκνοχτισμένες γειτονιές που εναλλάσσονταν με αδόμητες εκτάσεις. Παρά τις μικρές τους διαστάσεις οι εκκλησιές ξεχώριζαν χάρη στους καλοχτισμένους τοίχους τους, τις αρμονικές αναλογίες και τους κομψούς οκταγωνικούς τρούλους με τα μαρμάρινα κολωνάκια στις γωνίες. Οι περισσότερες «θυσιάζτηκαν» τον 19ο αιώνα κατά την εφαρμογή των νέων πολεοδομικών σχεδίων και των ανασκαφικών πρακτικών της εποχής του κλασικισμού, γεγονός που προσδίδει σε τούτη την αστική «νησίδα» της μεσοβυζαντινής Αθήνας ιδιαίτερη αξία. Χαρακτηριστικό δείγμα της αθηναϊκής ναοδομίας των χρόνων αυτών, ο ναός είναι αφιερωμένος στους Αρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ, ενώ, όπως συμβαίνει συχνά, το όνομα του αρχιτέκτονα δεν είναι γνωστό. Ανήκει στον αρχιτεκτονικό τύπο του σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού με

«αθηναϊκό» τρούλο που στηρίζεται εσωτερικά σε τέσσερις μονολιθικούς κίονες από αρχαία μνημεία. Στη βάση των τοίχων που είναι χτισμένοι με το πλινθοπερίκλειστο οικοδομικό σύστημα έχουν ενσωματωθεί αρχιτεκτονικά μέλη από κτίρια της αρχαιότητας με τέτοιο τρόπο ώστε να σχηματίζουν μεγάλους σταυρούς. Διακοσμητικά κεραμικά στοιχεία σχηματίζουν σύμβολα που θυμίζουν αραβική γραφή, ενώ το ασυνήθιστο τόξο σε σχήμα πετάλου πάνω από την πλαϊνή είσοδο απηχεί ισλαμικές επιρροές. Να συνδέονται άραγε τα στοιχεία αυτά με άραβες εμπόρους και τεχνίτες που δραστηριοποιούνταν στην Αθήνα; Αφορμή για προβληματισμό και συζητήσεις περί πολυπολιτισμικότητας ανά τους αιώνες! Στα τέλη του 19ου αιώνα και λίγο αργότερα προστέθηκαν νέα κτίσματα περιμετρικά για τις ανάγκες της ενορίας, που απομακρύνθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του '50 όταν το κτίριο αποκαταστάθηκε στην αρχική του μορφή. Στα χρόνια πριν την Επανάσταση η περιοχή βρισκόταν στο άκρο της τειχισμένης πόλης, σε απόσταση αναπνοής από το χαμηλό τείχος του Χασεκλή στα δυτικά και πολύ κοντά στην Πόρτα του Μωριά (Μωρά Καπουσί, Γύφτικη Πόρτα) με τον δρόμο προς την Ελευσίνα. Ακόμη ένα αόρατο ίχνος του αστικού παρελθόντος, χαμένο κάτω από το βάρος των βιαστικών μας καθημερινών διαδρομών.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Κανένας αθηναϊκός δρόμος δεν είναι περισσότερο ταυτισμένος με την κατανάλωση όσο η πολυσύχναστη Ερμού, άλλωστε εδώ έκανε τα ψώνια της και η βασίλισσα Αμαλία! Αν όμως τον δούμε «αλλιώς», ο κεντρικός εμπορικός δρόμος είναι ένα σπάνιο δείγμα μιας διαφορετικής Αθήνας. Κι αυτό επειδή αποτελεί εφαρμογή μέρους μόνο ενός φιλόδοξου πολεοδομικού σχεδίου για μια πόλη άνετη και ευρύχωρη που μοιάζει ουτοπική, αλλά κάποτε είχε σχεδιαστεί «επί χάρτου». Τον Μάιο του 1832 η μετακαποδιστριακή Προσωρινή Κυβέρνηση ανέθεσε στους αρχιτέκτονες [Σταμάτη Κλεάνθη](#) και [Έντουαρτ Σάουμπερτ](#) να εκπονήσουν πολεοδομική μελέτη («Νέο Σχέδιο της Πόλεως των Αθηνών»), πριν καν ανακηρυχτεί η Αθήνα πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους! Εκείνοι εργάστηκαν με ενθουσιασμό και πρότειναν την οικοδόμηση βόρεια της Ακρόπολης, με μια τριγωνική χάραξη που οριζόταν από τις οδούς Ερμού, Πειραιώς και Σταδίου. Η πόλη που σχεδίασαν διέθετε όσα λείπουν από τη σύγχρονη ασφυχτικά δομημένη Αθήνα: φαρδείς δρόμους (βουλεβάρια), ευρύχωρες πλατείες, ακόμη και αρχαιολογικά «πάρκα». Όμως το όραμα μιας Αθήνας που θύμιζε τις δυτικοευρωπαϊκές πρωτεύουσες δεν φαίνεται να συγκίνησε και τους κατοίκους της, οι οποίοι ξεσηκώθηκαν προκειμένου να μην απαλλοτριωθούν οι περιουσίες τους. Οι αντιδράσεις τους σε συνδυασμό με την επιτακτική ανάγκη στέγασης των δημοσίων υπηρεσιών και του αυξανόμενου πληθυσμού δημιούργησαν μια εκρηκτική κατάσταση.

Επιστρατεύτηκε τότε από την Αντιβασιλεία που είχε εντωμεταξύ αναλάβει τα ηνία του κράτους ο διάσημος βαυαρός αρχιτέκτονας [Λέο φον Κλέντσε](#). Εκείνος εισηγήθηκε μια πιο μετριοπαθή εκδοχή του αρχικού σχεδίου –έναν «κλειστό μονολιθικό οικισμό»– διατηρώντας τις ίδιες χαράξεις στους δρόμους, χωρίς ευρύχωρες λεωφόρους και με περιορισμένες πλατείες. Ακολούθησαν αρκετές τροποποιήσεις, ωστόσο οι προτάσεις Κλέντσε καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό το πολεοδομικό σχέδιο της Αθήνας όπως τελικά εφαρμόστηκε στα μέσα του 19ου αιώνα. Από το αρχικό σχέδιο διατηρήθηκαν οι τρεις βασικοί οδικοί άξονες, κι έτσι η Ερμού ονομάστηκε «μεγάλος δρόμος» συγκρινόμενη με τα στενά δρομάκια του ιστορικού κέντρου. Κατά τη διάνοιξή της μάλιστα το 1834 παρολίγον να κατεδαφίσουν την Καπνικαρέα, που διασώθηκε τελευταία στιγμή από τον ελληνολάτρη Λουδοβίκο, πατέρα του Όθωνα (η Παναγία η Ροδακιώτισσα στη διασταύρωση με την οδό Βουλής δυστυχώς δεν είχε την ανάλογη τύχη). Τι έχει επιβιώσει σήμερα απ' όλα αυτά, εν μέσω και των «παρεμβολών» που δημιουργούν τα πυκνά γκράφιτι στο κάτω μέρος της πεζοδρομημένης οδού; Μα φυσικά η ανεμπόδιστη θέα ως τη Βουλή, κάποτε ανάκτορο του Όθωνα, με την ευχάριστη οπτική παρένθεση της κομψής βυζαντινής εκκλησιάς στη μέση. Μια σπάνια ευκαιρία να βιώσουμε, έστω και φευγαλέα, την αίσθηση μιας ευρύχωρης πόλης με φαρδείς και μεγάλους οδικούς άξονες, που πολλοί είχαν οραματιστεί, αλλά τελικά πήρε... άλλο δρόμο.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Μια ανάσα από το επιβλητικό κτίριο του Συλλόγου Ελλήνων Αρχαιολόγων και τις πύλες του άστεως το λιτό μνημείο εντάσσεται αρμονικά στον ιστορικό χώρο, «λες και βρισκόταν πάντοτε εδώ». Ανάμεσα στις φυλλωσιές ένα σπασμένο άστρο του Δαβίδ από μάρμαρο «κραυγάζει» μέσα στη σιωπή για το ανεπανόρθωτο πλήγμα που δέχτηκε ο εβραϊκός πληθυσμός της χώρας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ το ακέραιο κεντρικό τμήμα συμβολίζει τους ελάχιστους που επιβίωσαν. Το γλυπτό τοποθετήθηκε εδώ τον Μάιο του 2010, λίγα μέτρα από τη Συναγωγή, όπου στις 24 Μαρτίου 1944 έγινε η σύλληψη των Εβραίων της Αθήνας από τους Γερμανούς. Έργο της ελληνοαμερικανίδας Ντιάννας Μαγκανιά με ρόλο διττό –«μνημείο και μνήμα» ταυτόχρονα– φιλοτεχνήθηκε «για να συνεισφέρει στην αιώνια ανάπαυση αυτών που δεν αξιώθηκαν να έχουν δικό τους τάφο», όπως τονίζει emphaticά η δημιουργός του.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή (3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή (700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή (86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία (1456-1833)
Εποχή του Χαλκού (3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή (480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή (330-1204)	Νεότερα χρόνια (1833-1945)
Γεωμετρική εποχή (1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή (323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία (1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια (1945-σήμερα)

Στην αρχαιότητα η περιοχή ήταν μια βαθιά κοιλάδα στο χαμηλότερο ίσως σημείο της πόλης, όπου έρρεε ο Ηριδανός. Σήμερα τα νερά του ποταμού, που στο μεγαλύτερο μέρος του κυλάει θαμμένος κάτω από την ασφάλτο, μεταμορφώνουν τον αρχαιολογικό χώρο σε πολύτιμο υδροβιότοπο. Ας μην ξεχνάμε πως τα αθηναϊκά ποτάμια –σήμερα μισοκρυμμένα «ψηφίδα» της «αθέατης» πόλης– ήταν από την αρχαιότητα ως σχετικά πρόσφατα οργανικό στοιχείο του αστικού τοπίου. Η σύγχρονη ομώνυμη συνοικία του Κεραμεικού φτάνει μόλις ως την Ερμού και την Πειραιώς. Τα όρια του αρχαίου Δήμου των Κεραμίων δεν είναι ακριβώς γνωστά, όμως τα λίθινα ορόσημα που ανακαλύφθηκαν στις ανασκαφές με την επιγραφή «ΟΡΟΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ» και οι γραπτές πηγές μας δίνουν γενικές πληροφορίες για την έκτασή του: καταλάμβανε μια περιοχή πολύ μεγαλύτερη από τον αρχαιολογικό χώρο, από τα βορειοδυτικά όρια της Αρχαίας Αγοράς ως την Ακαδημία. Από τα προϊστορικά χρόνια οι κάτοικοι των γειτονικών οικισμών συνήθιζαν να θάβουν εδώ τους νεκρούς τους και το νεκροταφείο παρέμεινε σε χρήση ως τη βυζαντινή εποχή! Στις όχθες του ποταμού με τα αργιλώδη εδάφη, που ήταν ακατάλληλες για κατοίκηση γιατί πλημμύριζαν συχνά, εγκαταστάθηκαν από πολύ παλιά εργαστήρια κεραμικής. Από τη μήτρα τους, μέσα στη λάσπη αλλά και από αυτήν, γεννήθηκαν τα αρι-

στοιργηματικά αττικά αγγεία. Στα ταπεινά εργαστήρια οφείλει την ονομασία του ο Κεραμεικός, ή κατ' άλλους στον ήρωα Κέραμο, γιο του Διονύσου και της Αριάδνης, προστάτη των κεραμίων και επώνυμο ήρωα του αρχαίου δήμου. Η ενημερωτική πινακίδα του Υπουργείου Πολιτισμού ρίχνει φως στο «χαλί» των αρχαιοτήτων που απλώνεται μπροστά μας. Τα κατάλοιπα του Θεμιστόκλειου τείχους που σώζονται σε μήκος 200 μ. με τις δύο σπουδαιότερες πύλες του, μάς δίνουν μια ιδέα για τη μορφή της τειχισμένης Αθήνας στην αρχαιότητα. Το τείχος κατασκευάστηκε το 479 π.Χ., όταν οι Αθηναίοι επιστρέφοντας από την Τροιζήνα μετά τα Περσικά, βρήκαν την πόλη και τις παλιές οχυρώσεις ερείπια. Αν ο Θεμιστοκλής δεν παραπλανούσε τους Σπαρτιάτες με μια σειρά από τεχνάσματα το εγχείρημα θα ήταν καταδικασμένο σε αποτυχία. Ο Θουκυδίδης (1, 93, 1) περιγράφει τις δραματικές συνθήκες κάτω από τις οποίες χτίστηκε το τείχος: νύχτα-μέρα δούλεψαν στο εργοτάξιο άνδρες, γυναίκες και παιδιά, χρησιμοποιώντας οικοδομικό υλικό από σπίτια και δημόσια κτίρια, ακόμη και αγάλματα και στήλες από τους τάφους. Πράγματι, οι ανασκαφές στην περιοχή του Διπύλου έχουν φέρει στο φως επιτύμβιες στήλες και γλυπτά της αρχαϊκής εποχής, που εντοχίστηκαν όπως-όπως στο κάτω τμήμα των οχυρώσεων. Τομή στην πολεοδομική ιστορία της Αθήνας, το τείχος χώρισε τον Κεραμεικό

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

στα δύο: τον Έσω, την κατοικημένη περιοχή μέσα στην πόλη, εδώ που στεκόμαστε, και τον Έξω («προάστειον»), όπου άρχιζε η υπαιθρος και η νεκρόπολη. Με συνολικό μήκος 6,5 χλμ. περίπου αποτέλεσε την κύρια γραμμή άμυνας της Αθήνας ως τα τέλη του 3ου αιώνα. Λίγο μετά την οικοδόμηση του τείχους μπαζώθηκε η κοίτη του Ηριδανού, ενώ στα χρόνια του αυτοκράτορα Αδριανού (117-138) ο ποταμός καλύφθηκε με πλινθόκτιστο θόλο και μετατράπηκε σε υπόνομο (στα ρωμαϊκά χρόνια κατασκευάστηκε και το χαρακτηριστικό τόξο που βλέπουμε σήμερα). Στα αριστερά διακρίνουμε την Ιερά Πύλη με τα δύο ανοίγματα, ένα για τον Ηριδανό και ένα για την Ιερά Οδό προς την Ελευσίνα, από όπου περνούσε η επιβλητική πομπή των Ελευσινίων Μυστηρίων. Η ονομασία της προέρχεται από την Ιερά Οδό και παραδίδεται από τον Πλούταρχο, ο οποίος αφηγείται την εισβολή του ρωμαίου στρατηγού Σύλλα το 86 π.Χ. από το σημείο αυτό των τειχών (Σύλλας, 14, β). Βορειότερα βρίσκεται η επίσημη είσοδος της αρχαίας Αθήνας, οι Θριάσιες Πύλες, ή Δίπυλον όπως ονομάστηκε αργότερα, πάνω στην οδική αρτηρία που συνέδεε το άστυ με την Ακαδημία, το Θράσιο πεδίο, την Πελοπόννησο και την υπόλοιπη Ελλάδα. Η ερειπίωδης κατάστασή της δεν μας βοηθάει να συνειδητοποιήσουμε πως ήταν μια από τις μεγαλύτερες και επιβλητικότερες πύλες του αρχαίου κόσμου. Επέτυγμα της οχυρωματικής τέχνης, συνολικής έκτασης 1.800 τ.μ., η πυργωτή διπλή πύλη εξυπηρετούσε στρατιωτικούς και

θρησκευτικούς-εθιμοτυπικούς σκοπούς. Η μορφή της δείχνει άριστη γνώση της οχυρωματικής τέχνης: σχηματίζει μια βαθιά αυλή ανοιχτή προς τον Έξω Κεραμεικό, με δύο στενές διόδους προς την πόλη, πραγματική παγίδα θανάτου για τους επιτιθέμενους που βρίσκονταν εκτεθειμένοι στις βολές των τοξωτών από τις επάλξεις. Σε καιρό ειρήνης η πύλη θα ήταν γεμάτη κόσμο, μια εικόνα σε πλήρη αντίθεση με τη «νεκρική» ηρεμία που αποπνέει σήμερα ο αρχαιολογικός χώρος. Μπαίνοντας στην πόλη οι ταξιδιώτες ξεδιψούσαν στην Κρήνη και πότιζαν τα ζώα τους, αντικρίζοντας τον βωμό του Ερκείου Διός, του Ερμή και του Ακάμαντα, ενώ μικροπωλητές πωλούσαν τρόφιμα και ίσως και αναμνηστικά. Οι τοίχοι του τεράστιου πυλώνα χρησίμευαν και ως καμβάς για να χαράσσουν με την ακίδα οι νέοι ερωτικά και άλλα μηνύματα (Λουκιανός, *Εταιρικοί Διάλογοι*, 4,3), όπως «Η Μέλιττα αγαπά τον Εργότιμο» και λίγο παρακάτω «Ο πλοιοκτήτης Εργότιμος αγαπά τη Μέλιττα». Πανάρχαιη η συνήθεια της αποτύπωσης του προσωπικού λόγου στον δημόσιο χώρο, γέφυρα στον χρόνο ως τα σύγχρονα γκράφιτι που προσπεράσαμε περίξ των Αγίων Ασωμάτων! Η οδός προς την Ακαδημία Πλάτωνος, που βρισκόταν σε απόσταση 1,5 χλμ. περίπου, ονομαζόταν Δρόμος ή Κεραμεικός. Δεξιά κι αριστερά βρίσκονταν οι τάφοι του Δημοσίου Σήματος, του επίσημου νεκροταφείου όπου οι Αθηναίοι έθαβαν δημοσία δαπάνη τους επιφανείς πολιτικούς και τους νεκρούς των πολέμων. Πολυάριθμοι μνημειώδεις

τάφοι πλασίωναν επίσης την Ιερά Οδό και την Οδό των Τάφων (προς την πλευρά του μουσείου). Τα ιδιωτικά μνημεία εντυπωσίαζαν με την πολυτέλεια και τις διαστάσεις τους, ώσπου ο Δημήτριος ο Φαληρέας απαγόρευσε την επίδειξη πλούτου στους τάφους (317 ή 307 π.Χ.). Στο ευρύχωρο άνοιγμα πλάτους 39 μ. μπροστά από το Δίπυλο μπορούμε να φανταστούμε τον Περικλή να εκφωνεί συγκινημένος τον περίφημο Επιτάφιο Λόγο του, για να τιμήσει τους νεκρούς του πρώτου έτους του Πελοποννησιακού Πολέμου. Οι αρχαιολόγοι έχουν φέρει στο φως τμήματα του Δημοσίου Σήματος και του Δρόμου και εκτός των ορίων του αρχαιολογικού χώρου. Στην περιοχή μεταξύ των δύο πυλών διακρίνονται τα κατάλοιπα της περίστυλης αυλής του Πομπείου (κτιρίου των πομπών) που χτίστηκε το 400 π.Χ. Στο επιβλητικό αυτό δημόσιο κτίριο γινόταν η προετοιμασία για τις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές, ενώ χρησίμευε και ως γυμνάσιο. Μπροστά του συγκεντρωνόταν ο λαός για να ξεκινήσει η μεγαλοπρεπής πομπή των Παναθηναίων προς τον Ιερό Βράχο, η οποία έχει αποτυπωθεί αριστοτεχνικά στη ζωφόρο του Παρθενώνα, ενώ στην αυλή στάθμευε πιθανότατα το πλοίο με το οποίο μετέφεραν τον πέπλο της Αθηνάς. Μετά τη μεγάλη θυσία (εκατόμβη) προς τιμήν της θεάς, οι προύχοντες έτρωγαν το μερίδιό τους στις αίθουσες συνεστίασης του Πομπείου και ο λαός στον υπαίθριο χώρο του.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Ο Κεραμεικός δεν βρισκόταν πάντοτε εντός των ορίων της πόλης. Μετά την εισβολή των [Ερούλων](#) η Αθήνα συρρικνώθηκε στο 1/6 της παλιάς της έκτασης βόρεια της Ακρόπολης, ενώ ο Κεραμεικός και η Αρχαία Αγορά έμειναν έξω από την περιορισμένης έκτασης οχύρωση που χτίστηκε τότε («υστερορωμαϊκό» τείχος). Το ίδιο συνέβη στα χρόνια της λατινικής κυριαρχίας (1204-1456), όταν οι κατοικημένες περιοχές περιορίστηκαν σε τέτοιο σημείο, που έμοιαζαν με μικρό χωριό γύρω από τον βράχο της Ακρόπολης. Ως το 1863 που ξεκίνησαν οι ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας με σκοπό την ανεύρεση του Διπύλου, το νεκροταφείο του Κεραμεικού και το ποτάμι ήταν θαμμένα κάτω από επιχώσεις 8 μ. πάνω από την επιφάνεια των αρχαιοτήτων! Στις αρχές του 20ού αιώνα η ευθύνη της αρχαιολογικής έρευνας πέρασε στο Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο. Στον αριθμό 148 της οδού Ερμού βρίσκεται η είσοδος του μικρού μουσείου, που είναι έργο του γερμανού αρχιτέκτονα Χάινζ Γιοχάννες. Χτίστηκε μέσα στον αρχαιολογικό χώρο για να στεγάσει τα πολυάρθρομα –σχεδόν αποκλειστικά ταφικού χαρακτήρα– ευρήματα των ανασκαφών, που καλύ-

πτουν όλη τη διάρκεια της χρήσης του πανάρχαιου νεκροταφείου. Το κτίριο εγκαινιάστηκε το 1938 κατά την επέτειο των εκατό χρόνων ύπαρξης της Αρχαιολογικής Εταιρείας, ενώ με αφορμή τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων έγινε ανακαίνιση και επανέκθεση των πλούσιων συλλογών του. Πρόκειται για ένα πραγματικό θησαυροφυλάκιο της αρχαίας ελληνικής τέχνης, αφού φιλοξενεί πρωτότυπα έργα της μεγάλης πλαστικής της αρχαϊκής και κλασικής εποχής και όχι υστερότερα αντίγραφα όπως άλλα μεγάλα μουσεία. Το λιτό ισόγειο τετράγωνο κτίριο έχει πρόσοψη που πλαισιώνεται από στεγασμένη εξωτερική στοά, ενώ οι εκθεσιακοί χώροι στο εσωτερικό του περιβάλλουν το στεγασμένο αίθριο που μοιάζει με κήπο. Μουσείο και αρχαιολογικός χώρος αποτελούν μια δυναμική οργανική ενότητα που αφηγείται ιστορίες μνήμης πανάρχαιες. Τα εξαιρετικής τέχνης σιωπηλά ταφικά μνημεία εντός του κτιρίου, αλλά και εκτός, στην αρχική τους θέση, «παγώνουν» τον χρόνο και μεταφέρουν ατόφια στους αιώνες την αίσθηση και την εικόνα του μεγαλοπρεπούς επίσημου νεκροταφείου της αρχαίας πόλης.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Γλωσσάρι

«Αθηναϊκός» τρούλος

Κομψός οκτάπλευρος τρούλος με μαρμαρίνους κιονίσκους στις γωνίες που χαρακτηρίζει τους βυζαντινούς ναούς της Αθήνα (πρωτοεμφανίστηκε στη Μονή του Οσίου Λουκά Φωκίδας). Στις πλευρές που απολήγουν σε ημικύκλια με μαρμάρινα γείσα ανοίγεται από ένα παράθυρο.

Δημήτριος ο Φαληρέας (περ. 360-280 π.Χ.)

Πολιτικός, ρήτορας και περιπατητικός φιλόσοφος. Διορίστηκε από τον μακεδόνα βασιλιά Κάσσανδρο ως «επιστάτης» των Αθηναίων (317-307 π.Χ.), υπηρετώντας επάξια την πόλη.

Δωρικός ρυθμός

Ο δωρικός αρχιτεκτονικός ρυθμός είναι λιτός και αυστηρός. Χαρακτηρίζεται από κίονες χωρίς βάση με λίγες ραβδώσεις, κιονόκρανα που αποτελούνται από ένα καμπύλο και ένα τετράγωνο μέλος, απλό επιστύλιο και διάζωμα με τρίγλυφα και μετόπες που εναλλάσσονται.

Έντουαρτ Σάουμπερτ (1804-1860)

Γερμανός αρχιτέκτονας, πολεοδόμος και αρχαιολόγος, συντάκτης μαζί με τον Κλεάνθη του πρώτου πολεοδομικού σχεδίου της νεότερης Αθήνας. Ασχολήθηκε με τη συντήρηση και ανάδειξη των μνημείων της Ακρόπολης, ιδιαίτερα με την αναστήλωση του ναού της Αθηνάς Νίκης.

Έρουλοι

Γερμανικό φύλο, με κοιτίδα τις σκανδιναβικές χώρες, που εγκαταστάθηκε μεταξύ Βαλτικής και Μαύρης Θάλασσας στα ρωμαϊκά χρόνια. Έκαναν επιδρομές στις ανατολικές περιοχές της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και λεηλάτησαν την Αθήνα το 267, ισοπεδώνοντας σχεδόν τα περισσότερα δημόσια κτίρια.

Ζωφόρος

Διακοσμητική ζώνη του θριγκού των ιωνικών αρχαίων ναών μεταξύ του επιστυλίου και του γείσου, η οποία έφερε γραπτές ή ανάγλυφες παραστάσεις ανθρώπων και ζώων (όπως στον Παρθενώνα και τον ναό του Ηφαίστου και της Αθηνάς) σε συνεχείς σκηνές.

Κρηπίδα (ή κρηπίδωμα)

Το βάθρο πάνω στο οποίο οικοδομείται ένα αρχαίο κτίριο. Αποτελείται από τρεις αναβαθμούς (σκαλοπάτια), από τα οποία ο ανώτερος ονομάζεται στυλοβάτης γιατί εκεί στηρίζονται οι κίονες (στύλοι).

Λέο φον Κλέντσε (1784-1864)

Γερμανός αρχιτέκτονας και πολεοδόμος, ο σπουδαιότερος εκπρόσωπος του κλασικισμού και του αναγεννησιακού ρυθμού στη Γερμανία. Αναθεώρησε το πρώτο πολεοδομικό σχέδιο της Αθήνας (των Κλεάνθη και Σάουμπερτ) και εργάστηκε για την καταγραφή, μελέτη και διάσωση των ελληνικών αρχαιοτήτων.

Πλινθοπερίκλειστο οικοδομικό σύστημα

Οικοδομικό σύστημα της βυζαντινής και της οθωμανικής αρχιτεκτονικής, κατά το οποίο η τοιχοποιία διαμορφώνεται από λαξευτούς λίθους που περιβάλλονται με πλίνθους.

Σηκός (ή κυρίως ναός)

Το μέρος του αρχαίου ελληνικού ναού όπου τοποθετούσαν το λατρευτικό άγαλμα του θεού.

Σταμάτης Κλεάνθης (1802-1862)

Αρχιτέκτονας, πολεοδόμος και δημιουργός μαζί με τον Σάουμπερτ του πρώτου πολεοδομικού σχεδίου της νεότερης Αθήνας. Μετά τις αντιδράσεις που προκλήθηκαν ο Κλεάνθης στράφηκε ως ελεύθερος επαγγελματίας στην αρχιτεκτονική. Έργα του στην Αθήνα είναι η διαμόρφωση της οικίας Κλεάνθη (Παλιό Πανεπιστήμιο) και η βίλα Ιλίσια (Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο).

Σταυροειδής εγγεγραμμένος ναός

Ο σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο ναός εμφανίζεται από τον 10ο αιώνα στον ναό της Παναγίας, στη Μονή Οσίου Λουκά. Στον τετράγωνο σχεδόν χώρο του κυρίως ναού οι τέσσερις καμάρες, στις οποίες μεταφέρεται το βάρος του τρούλου, σχηματίζουν στην κάτοψη και στη στέγη του έναν σταυρό.